

TÜRK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 28, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 17.12.2021*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 11.02.2022*

Sayfa / *Page: 76-83*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

 Dr. Öğr. Üyesi Namık Aslan

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
namikaslan@ohu.edu.tr

NİĞDE BÖLGESİNDE YAZILAN CÖNKLER ÜZERİNE

Öz

Cönk kavramının eski kaynaklarda sıklıkla mecmua kavramıyla yan yana ve aynı anlamda kullanıldığı dikkate alındığında bir edebiyat terimi olarak ne anlam ifade ettiği gayet açıktır. Cönkler, yaygın anlamıyla bir tür şiir mecmuası olmakla beraber, folklor içerisinde değerlendirebileceğimiz pek çok dil malzemesini de ihtiva eden bir tür derleme, toplama veya düzenleyicilerinin edebi zevklerine göre hazırladıkları bir tür antoloji olarak tanımlanabilir. Bu defterlerle alakalı olarak araştırmacıların itilafı oldukları husus defterlere verilen “cönk” adı etrafında yoğunlaşmaktadır. Özellikle saz şairlerinin şiirleri ve halk bilgisi türünden derlemeler ihtiva eden bu defterlere Cava ve Malaya dillerinden gelen bir kelimenin ad olarak verilmesi oldukça enteresan ve anlaşılması da bir o kadar güç olsa gerektir. Bu muğlaklığın cevabını, İslam medeniyeti dairesine girdikten sonra özellikle edebiyatımızın etkilenmesinde birinci derecede rol oynayan Fars dili ve kültüründe aramasının daha doğru olabileceğini düşünüyoruz. Aslında cönk kavramının tanımlanması bağlamı tartışmalar, belki de bu defterlerin bütünüyle incelenip değerlendirilmemiş olmalarıyla alakalıdır. Bunların bütünüyle tetkikinden sonra varılacak sonuçlar, “cönk” kavramıyla alakalı olarak ittifak edilebilecek bir tanımlamayı da getirebilecektir. Ancak özellikle akademik çevrelerin bu ata yadigarlarına karşı, onların değeri nispetinde ilgi duyduklarını söyleyemeyiz. Hiç kuşku yok ki cönkler, millî kültürümüzün ve özellikle sözlü edebiyatımızın en önemli kaynaklarından biridir. Bu değerler hazinesinin günümüz alfabesine kazandırılması pek çok edebi şahsiyetin ve onların nefes verdiği eserlerin edebiyatımıza ve kültürümüze kazandırılması demektir. Her biri özgün ve orijinal olan bu el yazmaları halk zevkinin edebi yönünü ortaya koyması

bakımından da folklorumuz açısından ayrıca önemlidir. Bu düşünceden hareketle çalışmamızda Niğde Bölgesinde yazılan cönkler üzerine yaptığımız incelemeler tanıtılmıştır. Bu çalışma ile Niğde bölgesi şairi olduğunu tahmin ettiğimiz pek çok yeni isime ve haklarında sınırlı bilgilere sahip olduğumuz kimi Niğde bölgesi şairlerinin de yeni şiirlerine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cönk kavramı, edebiyat terimi olarak cönkler, Niğde bölgesi cönkleri, halk şairleri, folklor ürünleri

A STUDY ON CÖNKs WRITTEN IN NİĞDE REGION

Abstract

Considering the exchangable usage between the term of “cönk”and “mecmua” in ancient resources, the meaning of the “cönk” from the perspective of the literature can be clearly understood. In addition to the being a kind of poetical “mecmua”, “cönks” can be defined as an compilation that is generated by utilizing various linguistic properties in folklore or a kind of collection or anthology that is composed by the authors according to the their literary imagination and talents. However, researchers are not in consensus about the common name of manuscripts for that the “cönk”is used. Especially, using the cönk keyword that is originated from the Cava and Malaya languages to describe the manuscripts in which there are poems from poets and compilations is unusual and difficult to understand. The answer for this dilemma should be searched in the Persian language and culture that directly effectour literature after entering the Islamic world. Actually, the discussions about the correct definition of the cönks can originate from the lack of detailed investigations of them. After completing detailed examinations about the cönks, it can be possible to make a common description of cönks. However, it can be said that the interest on the cönks by the academicians is not directly proportional to their values. There is no doubt that cönks are are one of the major sources in our national culture and especially in oral literature. Collecting these valuable literal works in current heritage also means that our culture and literature are empowered by them and, by their authors. When considering their effects in our folkore, it is clearly seen that the cönks, each of them is original manuscript collection, also play a vital role to represent the literature habits of the folk. In this study, we investigate the cönks written in Niğde region by originating from the mentioned importance of these works. In this study, we reached new poets who are likely to be related with Niğde region and also numerous poems that are written by poets who are not known well.

Key Words: Conk concept, cönks as a literary term, Niğde region cönks , folk poets, folklore products

Giriş

Bu çalışmada genelde kültürümüz ve daha çok edebiyatımız için, hususi manada folklor, halk edebiyatı ve âşık tarzı şiir temsilcilerimiz için, müstesna bir değere sahip olan, çoğu amatörce hazırlanmış ve “cönk” tabir edilen bir tür antoloji de sayılabilecek defterciklerden bahsedilecektir.

Araştırmacıların üzerinde hemfikir oldukları haliyle tanımlamak gerekirse cönk: Başta âşık tarzı şiir temsilcilerinin şiirleri olmak üzere tekke ve divan şairlerinin şiirleri ile çeşitli folklorik

bilgilerin kaydedildiği ve uzunlamasına açılan, sırtı dar, ensiz, kimi deri kaplı, kimi kapsız deftere verilen addır. Bu defterlerin özenle hazırlanmış ve muhafaza edilmiş olanları yanında ekseriyeti özensiz ve bir o kadar da bakımsızdır. Belli bir ebatlarının olmadığı, on ila üç yüz sayfa arasında değiştikleri, çoklukla tek bir kişi tarafından yazılmadıkları, 15-16. yy.dan başlayarak tanzim edilmeye başladıkları, ekseriyetinin 17., 18., 19. yy.lardan kalma olduğu, çoklukla nesih, nes-tâlik ve son dönem cönklerinde rik'a hattının hakim olduğu söylenebilir (Yavuz 1988: 119). Dış kısımları çoğunlukla siyah kahverengi nadiren kırmızı deriyle kaplıdır. Ekseriyetle kaba deriden yapılan ciltlerde tezyinat yoktur. Pek azında kaba çizimli bir kısım geometrik şekiller görülmektedir. Ancak nadiren de olsa şemseli, ince bezemeli özenle hazırlanmış ciltlere de rastlanmaktadır (Cumbur 1974: 71).

“Cönk” kavramı üzerine bugüne kadar pek çok araştırmacı tarafından yapılan önemli değerlendirmeler (Ülkütaşır 1967, Cumbur 1974, Arslanoğlu 1976, Dizdaroğlu 1977, Koz 1977, Gökyay 1984 Elçin 1988, Pakalın 1993, Sakaoğlu 1987, Alptekin 1987, Paçacıoğlu 1996, Kaya 2015, Kaya 2004, Yavuz 1988, Oğuz 2008, ...) olmakla birlikte, incelemeler sınırlı sayıda cönkler üzerine yapılmış, araştırmacılar ağırlıklı olarak “cönk” kavramının kelime olarak kökeni, anlamı, edebiyat terimi olarak ne ifade ettiği hususlar üzerinde durmuşlardır. Bu bilgilerin hemen çoğu birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Ancak belirtmek gerekir ki tüm bu çalışmalar “cönk” bağlamında kafalarda oluşabilecek tüm soruları cevaplayabilmiş görünmemektedir. Bu durum birinci derecede “cönk” adını verdiğimiz bu defterlerin büyük ekseriyetinin tam anlamıyla çalışılmış olmamasından kaynaklıdır. Bu defterlerle ilgili en kapsamlı değerlendirme hiç kuşku yok ki okunmamış, incelenmemiş cönkün kalmadığında mümkün olacaktır.

Araştırmacıların bugüne kadar pek değinmediği hususlardan biri de bu terimin(cönk) sadece bizim edebiyatımıza özgü olup olmadığıdır. Defterlerin içindekiler bizim olmakla birlikte, bu adlandırma (defterlere cönk denilmesi) acaba bize mi aittir? Defterlerin sahiplerinin, yazıcılarının devrin Osmanlı toplumundaki sosyal statüleri dikkate alındığında, halk zevkini okşayan eserlerin ağırlıklı olduğu bu defterlere, kökeni şimdi bile tartışılan anlamını bilmedikleri bir kelimeyi ad olarak vermeleri ne kadar akla yatkındır? Şahsi kanaatimiz bu adlandırmayı bizim yapmadığımız, İslam ve İslami Türk edebiyatıyla ilgili pek çok deyimi, terimi çok zaman yerine Türkçesini üretme zahmetine bile katlanmadan, teklifsizce alıp kullandığımız üzere, bunu da Farsçadan alıp kullandığımız yönündedir. Benzeri defterlerin yine bu adla Fars edebiyatında da olduğu gerçeği ışığında “cönk” teriminin anlamını Farsçada aramak gerek diye düşünüyoruz. Ancak Farsçada da olsa bu bir tür antoloji benzeri edebiyat defterlerine yabancı bir dilden alınan ve “gemi” anlamına gelen bir kelimenin ad olarak verilmesini anlaşılır ve kolayca izah edilir kılmamaktadır. Edebiyat terimi olarak cönk; Fars dilinde, onların Cava ve Malaya dillerinden veya Hintçeden aldığı (Gökyay 1984: 107-108) gemi anlamına gelen “cönk” tabirinden ayrı, (“gemi” anlamına gelen bu kelimeyle aynı kökten olmayan) başka bir kelime olsa gerektir. Başlangıçta kışsa-hanların, şehnâme-hanların ve benzeri hikâyeci ozanların halk düzeyinde anlattıkları eserlerini kaydettikleri ceplerinde veya kuşaklarında taşıdıkları büyük defterler olabileceği ve zamanla taşıma kolaylığı düşünülerek küçültüldükleri veya devir itibarıyla kâğıdın kıymeti, temin etme güçlüğü ve imalat zorluğu dikkate alındığında, kâğıt tabakalarının kitap sayfası şeklinde kesimleri sırasında çıkan artık kâğıt parçalarının böyle küçük defterler şeklinde değerlendirilmiş olabilecekleri şeklinde basit bir düşünce mantığı ile izah edilebilecekleri, göz ardı edilmemelidir.

“Cönk” kelimesinin köken ve anlam tartışmaları bir yana, üzümlere belirtmek isteriz ki, millî kültürümüz için öneminin kavrandığı günden bugüne geçen süre içerisinde Köprülü'nün “Saz Şairleri” antolojisinde verdiği şair ve metinler üzerine çok az eklemeler yapılabilmektedir. Yapılan değerlendirmelerin çoğu da “cönklerden seçmeler” şeklindedir. Oysa günümüz imkânlarında kütüphanelerimiz aracılığı ile dahi bunların yüzlercesinin dijital kayıtlarına kolayca ulaşmamız

mümkündür. Bozuk bir imla ile yazılmaları, özensiz hazırlanmalarının yanında korunmalarına da önem verilmemiş olması, karşılaştırma yapabileceğiniz ikinci bir nüshasının bile bulunmaması gibi sebeplerle Latin harflerine aktarılmalarında sıkıntı yaratmakta ve pek çok yanlış okumaları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, (kültürümüz açısından müstesna bir öneme sahip oldukları bilinmelerine rağmen) akademik çevrelerin cönk incelemelerinde çekingen kalmalarına sebep olmaktadır. Oysa birkaç yüzyıl (16-19.yy) aralığında bile, kültürümüzün bu müstesna taşıyıcı ve aktarıcıları (âşıklar, saz şairleri, tekke şairleri) yüzlerce cilt kitap olabilecek, on binlerce eser bırakmışlar ve bunların büyük bir kısmı da meraklıları tarafından “cönk” adını verdiğimiz bu defterlere kaydedilmişlerdir. Kuvvetle muhtemeldir ki, daha isimlerini bilmediğimiz nice şairler ve daha Latin harflerine aktarılmamış ne şaheserler vardır. Seslerini ancak bu eserlerden (cönkler) duyabileceğimiz onlarca belki yüzlerce şaire haksızlık ve bir o kadar da vefasızlık ettiğimizi düşünüyorum. Bu duygularladır ki özellikle yüksek lisans öğrencilerime seminer ödevleri hazırlatmak suretiyle bölge kütüphanelerinden ve Milli Kütüphane üzerinden ulaşabildiğimiz cönkleri Latin harflerine aktarmaya çalışmaktayız. Bu cönklerin incelenmesinde kusursuz metinler oluşturduğumuz iddiasında değiliz. Yanlış yazımdan veya bizim yanlış okumamızdan kaynaklanan pek çok kusurlarımız olduğuna kâiniyim Ancak bu metinlerin başka türlü gün yüzü görebileceklerini de düşünmüyoruz. Aynı metinler başka başka müstensihlerin kayıtlarıyla başka defterlerde tespit edildikçe, daha sağlam metinlerin ortaya çıkacağını, hatta bir cönkten okuyarak bir şaire kaydettiğimiz nice şiirin aslında başka şairlere ait olabileceklerini de yine bu yeni okumalarla görebileceğimizi gördük ve biliyoruz.

Aslında bu defterler (şairinin kendi elinden çıktığı cönkler müstesna) amatör şiir severlerin duyup kaydettiği metinlerden başka, kimi cönklerde görülerek kaydedilmiş metinleri de içermektedir. Aynı metin, başka başka duyularla başka başka kalemler tarafından onlarca kez yazılmak suretiyle bize ulaştırılmışlardır. Bu hal, birbirinden farklı kulakların duyduğu ve farklı ellerin yazdığı metinler için bir tür versiyonlaşmayı da beraberinde getirmekte hatta eserlerin farklı şairler adına kaydedilmesine dahi sebep olmaktadır. Cönklerin tetkiki, sağlam metinlere erişmemizden başka, metinlerin gerçek sahiplerini belirlememiz açısından da önem arz etmektedir.

Aşağıda tanıtacağımız cönkler, diğer el yazması eserlerle birlikte Niğde / Bor Halil Nuri Bey Kütüphanesinden 2004 yılında Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesine nakledilmişlerdir. Cönklerin üzerinde etiketli iki numara vardır Birincisinde “Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi” mührü içinde “BOR 176” numarası, ikinci etikette ise 3711 numarasıdır. İkinci numara eserin Konya Bölge El Yazmaları Kütüphanesindeki demirbaş kaydını göstermektedir. Defterin deri veya mukavva kabı yoktur. Kimi sayfalar numaralı kimileri numarasızdır. Numaralı sayfaların sıralanışı da yer yer karışıktır. Sarı, pembe yeşil, mavi, beyaz kimi açık renkli, kimi koyu renkli kâğıtlara yazılmış metinlerin hemen tamamına yakını birer sayfada verilmiştir. Yer yer boş bırakılmış veya bir iki satır karalanmış sayfalar da mevcuttur. Yazı ve imla karakteri cihetiyle bir hayli çeşitlilik söz konusu olup, yer yer nesih ve yer yer rik’a hattı kullanılmıştır. Cönk 10x23 cm boyutlarında ve 84 sayfadır. Muhtelif sayfalarda sahibi mi veya o şiirle alakalı müstensih adı mıdır? Belli olmamakla beraber bazı isimler ve tarihler mevcuttur. Birkaç yerde “sahibi Molla Mehmet Efendizâde” kaydı bulunmaktadır. Bu tarihlerde Bor’da yaşayan iki tanınmış isimden biri hicri 1252’de vefat eden ve “Mehmet Şânî Borî” adıyla da meşhur Çegelizâde Hafız Mehmet Sâni Efendi diğeri de Pirizâde Mehmet Said Efendi’dir. Pirizâde Mehmet Said Efendi’nin Bor meşhurlarıyla ilgili kayıtlar tuttuğu bilinmektedir(Önen 1949:2). Cönkte belirtilen en eski ve en son tarihler hicri 1215-1252 tarihleridir. Bu kayıtlardan yaklaşık 37 yılda tamamlanmış olabileceği düşünülebilir. Bu tarihler belirtilmiş olmasa bile renkli kâğıtlardan cönkün hazırlandığı dönemi tahmin etmek güç olmasa gerektir. Cönkün bazı sayfalarında kırmızı kalemle “x” işaretlemeleri vardır. İhtimaldir ki kimi araştırmacılar bazı metinleri seçmeler yapmak suretiyle değerlendirmişler ve cönkü elden

geçirmişlerdir. Bu cönkteki toplam şiir sayısı 65'tir. Bu şiirlerin 13'i Şem'î adına, 9 tanesi Kuddûsî adına, 7'i Yûnus, 4'ü Âşık Ömer, 3'ü Tahir Efendi, 2'si Nûrî adına kayıtlıdır. Dertli, Hüdâyî, Seyyid Nesimî, Hüdâverdi, Firâkî, Niyâzî, Kânî, Kudretî, Meknûnî, İrşâdî, adına kayıtlı birer şiir ile kime ait oldukları belli olmayan 17 şiir daha mevcuttur. Ayrıca çeşitli müstensih kayıtları ve Arapça dualar yer almaktadır. Bu cönkün asıl kıymeti şöhreti yaygın ozanlar dışında Niğde Bölgesi şairi olup da haklarında fazla bilgi sahibi olunmayan, belki isimleri ilk kez duyulan şairleri ve eserlerini ihtiva ediyor olmasındadır. Kuddûsî, Tahir Efendi gibi bilinen Niğdeli şairler dışında haklarında çok az bilgimiz olan Meknûnî, Hüdâverdi, Firâkî, Kudretî gibi Niğdeli olduklarını tespit ettiğimiz ve haklarında çok az bilgi bulunan şairlerin yayınlanmamış şiirlerinin tespit edilmiş olmasını edebiyatımız açısından bir kazanç olarak görüyoruz. Meknunî'nin, "*Emr-i Hak'tan öyle çalınmış kalem / Felek bizim gonca gülü soldurdu / Şu yalan dünyada bir murada ermedim / İçmem derken ecel camın doldurdu*" dörtlüğü ile başlayan ve "türkü" başlığı ile kayıtlı manzumesi yedi dörtlüktür. Hüdâverdi'nin; "*Eli çok da kendi garip sorarsan / Her seherde esen dertli yel benim / İşidip de yanık sedâ duyarsan / Bülbül gibi feryat iden dil benim*" dörtlüğü ile başlayan koşması dört kıtadır. Firâkî'nin "Naat-ı Resul" başlığı ile kayıtlı ; "*Şefî'-i şâfi' m'utî-i 'atâ kıl yâ Resullullah / Şehîd-i şâhid-i Hay-likâ kıl yâ Resulullah*" matla beytiyle başlayan gazeli yedi beyittir. Kudretî'nin Hz.Hüseyin'e azdığı, "*Nur-ı ayn-ı Murtaza'yı eyledin susuz şehid / Haşrede lanet canına ey Yezidoğlu Yezid*" nakaratlı manzumesi dört benttir.

İncelediğimiz ikinci cönk "BOR 177" ve 3712 numaralarıyla kayıtlıdır. 11x23 cm ebatlarında ve 123 sayfadır. Üzeri simetrik çiçek desenleriyle süslü kahverengi deri kaplıdır. Diğer cönkte olduğu üzere bu da renkli kâğıtlardan oluşturulmuştur. Yıpranmış ve mürekkebi dağılmış safhalar haylicedir. Kimi sayfalar yırtık, kimi boş sayfalara çiçek desenleri ve geometrik şekiller çizilmiştir. Cönkte ağırlıklı olarak Âşık Ömer şiirleri bulunmaktadır. Âşık Ömer'in 26 şiirinin kaydedildiği cönkte Âşık Kerem Destanı başlığı ile uzunca bir destanın yanında yine Kerem mahlaslı 6 şiir mevcuttur. Şifâî'nin 3, Gevheri'nin 2, Kuddûsî, Hüdâverdi(Hüseyin), Bâkî, Âşık Garip, Hudâî, Hümâ, Mazlûmî, Kul Mustafa, Urfânî, Nazîrî, Karacoğlan, Zeycan(Asuman ile Zeycan Hikayesi'nden, adlarına kayıtlı birer şiir yer almaktadır. Türkü, ilahi, kalenteri, başlıkları altında mahlas taşımayan otuzdan fazla manzume kayıtlıdır. Beyit veya müfret başlıkları altında 35 parça manzumenin de bulunduğu cönk yaklaşık 1/3 oranında sayfa teşkil eden Arapça dualar ve hutbeler, özel notlar ve çeşitli hastalıklarla alakalı reçeteleri içermektedir. Cönkün muhtelif sayfalarında çeşitli tarihler ve muhtemel o manzumeyi cönke kaydeden kişi (ki bunlardan biri defterin sahibi de olabilir) adı olarak da altı farklı isim geçmektedir. On yerde "Molla Süleyman Hasan Efendi, iki yerde Molla Halil, iki yerde Karyeli Mehmet, birer kez de Molla Mehmet bin Ali, Kâtip Kündekâr, Molla Celil Efendi adları yazılıdır. Yine muhtelif sayfalarda 1223-1291 tarihleri arasında pek çok kayıt vardır. Bu en eski ve en son tarihler dikkate alındığında cönkün yaklaşık 68 yılda tamamlandığı anlaşılmaktadır. Cönkteki ilahiler, dualar, hutbeler, çeşitli özel namaz hatırlatmaları bağlamındaki yoğunluk dikkate alındığında sahibinin din adamı olabileceği düşünülebilir. Ancak özellikle beyit ve müfret başlıklarıyla kayıtlı manzumelerin berceste sayılabilecek örneklerinin yanında oldukça müstehcen içerikli olduklarını da hatırlatmak isteriz. Bu cönkte de Niğde bölgesinden olduklarını bildiğimiz Kuddusi, Şifâyî, Hüseyin(Hüdâverdi) ve yine bölge şairi olması muhtemel Hüdâyî, Mazlûmî, Hümâ ve Nazîrî adlarına kayıtlı şiirler de bulunmaktadır. Bir önceki cönkte de bir şiiri yer alan Hüdâverdi'nin bu cönkte de Hüseyin mahlaslı "türkü" başlığı ile kayıtlı; "*Ağlama sevdiğim gine gelirim*" nakaratlı manzumesi üç kıtadır. Mazlûmî'nin "*zülfü'n*" redifli dört kıtalık koşmasınının, Kâtip Süleyman tarafından 1278 de cönke yazıldığı kayıtlıdır. Hümâ'nın, "*Bir bakıp da sonra yüzün çevirme / Naz götürmez kara bağrım ezgindir / Al yanağa gonca güller sokunma / Zira canım dost elinden bezgindir*" dörtlüğü ile başlayan dört kıtalık koşması da Molla Süleyman tarafından 1277'de cönke kaydedilmiştir. Nazîrî'nin "*Deli gönül bir güzele kul oldu*" nakaratlı "türkü" adıyla kayıtlı manzumesi ise dört kıtadır.

BOR 178 ve 3713 numarayla kayıtlı üçüncü cönk kahverengi ham bir deriyle kaplı olup ağırlıklı olarak kirlili beyaz ve yer yer renkli kâğıtların üstten dikilmesiyle bir araya getirilmiştir. 11x22 cm ebatlarında olup 91 sayfadan ibarettir. Oldukça yıpranmış olan cönkün kimi sayfaları yırtık, mürekkebi dağılmış ve silik görünümlüdür. Yer yer karalanmış ve boş sayfalar mevcuttur. Sayfa numarası verilmemiş ancak kimiz sayfalarda sıralı olmamakla beraber numaralar vardır. Cönkün sonlarına doğru hem yazı karakteri değişmekte hem de metinler harekelendirilmiştir. Cönk yaklaşık 60. sayfadan sonra el değişmişe benzemektedir. Cönkte 25 şairin 56 şiiri vardır Ayrıca kimi mahlassız ve kimisi yarım olmak üzere 29 manzume ile 42 beyit de müfret yer almaktadır. 56 şiirin 15'i Kuddusi, 10'u Âşık Ömer, 5'i Fevzi(Fevzi Baba) adına, 2'şer manzume Âbâdî, Atâî, İbrahim Hakkı ve Yesârî adına, birer manzume de Ali, Eşrefoğlu, Fehmî, Fethi, Gevherî, Hulûsî, İrfânî, İrşâdî, Mâhirî, Niyâzî, Râzî, Sabri, Telli Hasan, Umman, Ümmi Sinan, Vecdî, Yûnus ve Zâtî adlarına kayıtlıdır. Arap alfabesi esasına göre sıralanmış bir sayfalık tabir-nâme ile 42 beyit müfret de cönkte yer almaktadır. Cönkte Mehmet Ragıp ismi dışında kayıtlı bir isim bulunmamakla birlikte muhtemel iki kişi tarafından 1818-1896 tarihleri arasında 78 yılda tamamlandığı söylenebilir. Niğde bölgesi şairi olduğunu bildiğimiz ve hakkında çok az bilğimiz olan Zafî'nin, hicri 1229'da Niğde'deki kıtlığı anlattığı “*bu sene*” redifli dokuz kıtalık destanı Niğde bölgesi bağlamında bu cönkteki en önemli manzumedir.

Bor 179 ve 3714 numarayla kayıtlı dördüncü cönk de düz kahverengi bir deri ile kaplı ve çeşitli renkte kâğıtların yine üstte dikilmesiyle oluşturulmuş olup 10x20 cm ebatlarındadır. Sayfaların bir kısmı yırtık ve yıpranmıştır. Yazıların mürekkebi aynı tonda olmayıp bazı şiir başlıkları da kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Muhtelif sayfalardaki kayıtlardan anlaşılacağı üzere üç kez el değiştirmiştir. “Kitabın sahibi ve maliki Kahveci-zâde Mustafa Fehmi efendidir (s.16), Müezzîn-zâde Hüseyin Hilmi Efendi Hazretlerindedir (s.2), Müezzîn-zâde Ali Efendi ve Hasan Hüseyin Efendindedir (s.11)” şeklinde kayıtlar bulunmaktadır. Defterde yer alan tarihler kronolojik bir seyir izlemektedir. Birinci sayfada “1252 senesinde mah-ı zil-hiccenin ibtidası”, 48. Sayfada da “1261 Zilkade” tarihleri vardır. Cönk tahmine 10 yıllık bir sürede tamamlanmış olsa gerektir. Cönkteki Arapça dua ve hutbelerin çokluğu dikkate alınınca 177 numaralı cönkte olduğu üzere yazanı veya yazanlarının din adamı olduğu düşünülebilir. Cönkte mahlaslarıyla kaydedilmiş 27 manzume dışında yarım, tekrar ve mahlas dörtlüğü olmayan 27 parça manzume daha kayıtlıdır. Bu cönk de yaklaşık 1/3 oranında Arapça dua ve hutbe içermektedir. Şiirlerin şairlere göre dağılımı şöyledir. Ahmet Kuddûsî adına 12, Âşık Ömer adına 4, Yunûs adına 3 adet, Esîrî, Eşrefoğlu, Hudâyî, Mevzûnî, Nâzîfî, Şem'î, Urfânî, Yahyâ, adlarına kayıtlı birer şiir bulunmaktadır.

Bu cönklerin incelenmesiyle özellikle Niğde Bölgesinde yaşayan âşıkların bilinmeyen pek çok şiirine ulaşılmıştır. Dört cönkte de mutlak Niğde Bölgesi şairlerinin şiirlerine yer verildiği görülmüştür. Niğde Bor'da dergâhı ve türbesi de buluna Kadiri şeyhi aslen Maraşlı Ahmet Kuddûsî Hazretlerinin dört cönkte de şiirleri mevcuttur. Ortaköylü Tahirî'nin, Hudâyî, Hüdâverdi, Şifâî, Mekkûnî, Zâtî, Kudreti, Firâkî gibi haklarında çok az bilgi olmakla beraber Niğdeli oldukları bilinen ozanlar dışında Niğdeli olabileceği muhtemel başka şairler de tespit edilmiştir. Dört cönkte de Konyalı Şem'i'nin şiirlerinin yer alması da dikkat çekici bir husustur. Bu durum, Niğde bölgesi âşıklarının, âşıklık geleneği açısından önemli bir yere sahip olan Konya bölgesi âşıklarının tesiri altında olduğunu düşündürmektedir. Niğde bölgesinin Hacı Bektaş, Aksaray ve Konya üçgeninde bir geçiş yeri konumunda olduğu düşünülürse bu etkilenmenin tabii olabileceği anlaşılmaktadır.

Âşık tarzı şiir bağlamında özellikle bölge âşıkları ve onların eserleriyle ilgili yegâne kaynak konumunda olan bu cönkler mutlaka yazıldıkları bölgeler de dikkate alınarak değerlendirilmelidirler diye düşünüyoruz. Bu veriler ortaya konulduğu nispette o bölgelerdeki âşıklık geleneği hakkında da daha sağlıklı değerlendirmeler yapma imkânı doğacaktır. Aşağıda 3713 numaralı ve bizim üçüncü

cönk olarak tanıttığımız defterden İrşâdî'ye ait başarılı bir vezn-i âhar örneğini burada vermek istiyoruz.

1 Rûhın ahmer / dişin gevher / şehâ zülfün / muteberdür
 2 Dişin gevher / kaddin ar'ar / o meh rûyun /gül-i terdür
 3 Şehâ zülfün / o meh rûyun / o gül bûyun / mu'atterdür
 4 Muteberdür / gül-i terdür / muatterdür / ne enverdür

O tuğbâ mı / ne bâlâdur / acep yohsa / miyânın mı
 Ne bâlâdur / senin kaddin / o bülbül mü / lisânın mı
 Acep yohsa / o bülbül mü / o bir hokka / dehânın mı
 Miyânın mı / lisânın mı / dehânın mı / ne şükkerdür

Bu ne tendür / bu ne ahsen / bu ne nergîs / bu ne âhû
 Bu ne ahsen / bu ne hurşîd / bu ne müjgân/ bu ne lü'lü
 Bu ne nergîs / bu ne müjgân / bu ne dendân/ bu ne ebrû
 Bu ne âhû / bu ne lü'lü / bu ne ebrû / ne güherdür

A İrşâdî / bu dildâra / ne dersin sen / ey bi-çâre
 Bu dildâra / ider tahsin / gören âşık / hem âvâre
 Ne dersin sen/ gören âşık / düşer nâra / nedir çâre
 Ey bî-çâre / hem avâre / nedir çâre / mukarrerdür

Kaynaklar

- Alptekin, Ali Berat (1987), “Fırat Havzası ve Doğu Anadolu’da Yazılmış Cönkler”, *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu*, Elazığ, s. 227-232.
- Aslanoğlu, İbrahim (1976), “Geçen Yüzyıllarda Folklorumuza Işık Tutan Kaynaklar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. I, Ankara, s. 69-74.
- Bolat, Zekeriya (2006), *Niğde Bor Kaynaklı Cönkler Üzerine Tetkik (176-177 Nolu Cönkler)*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Cumbur, Müjgân (1974), “Folklor Araştırmalarında Cönklerin Yeri”, *I. Uluslararası Türk Folkloru Semineri Bildirileri*, Ankara, s. 69-78.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1977), “Cönklerde Güvenirlilik Derecesi”, *Türk Folklor Araştırmaları*, XVII, S. 341, s. 8183-8185.

- Dokuz, Fedayi (2006), *Niğde Bor Kaynaklı Cönkler Üzerine Tetkik (178-179 Nolu Cönkler)*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Elçin, Şükrü (1988), “Cönkler ve Mecmualar Üzerine”, *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 11-13.
- Gökyay, Orhan Şaik (1984), "*Cönkler Üzerine*", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, s.107-173.
- Kaya, Doğan (2015), “Kültürümüzde Cönklerin Önemi ve Sivas Kaynaklı Cönkler” [http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_conkler_ve_onemi.pdf\(15.10.2015\)](http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_conkler_ve_onemi.pdf(15.10.2015)).
- Kaya, Tâhâ Tuna (2004), “Sivas Kaynaklı Bir Cönk ve Yedi Şair”. *Millî Folklor*, 62 (Yaz), s. 100-104.
- Koz, Sabri (1977), “Cönk”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: Dergâh Yayınları, s.83-85.
- Oğuz M. Öcal ve diğer. (2008), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Önen Ragıp (1949), “Mehmet Şânî”, *Yeşil Bor Gazetesi*, Niğde, s. 2.
- Pakalın, Mehmet Zeki(1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul: M. E. B Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim (1987), “Cönklerin Kültür Tarihimizdeki Yeri”, *Fırat Havzası yazma Eserler Sempozyumu*, Elazığ, s. 219-226.
- Ülkütaşır, M. Şakir (1967), “Halk Edebiyatı Araştırmalarında Cönklerin Değeri”, *Türk Kültürü*, C. V, S. 60, s. 906-908.
- Yavuz, Orhan (1988), “Türk Edebiyatında Cönkler, Hususiyetleri ve Dili”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Haziran, s. 117-131